

Dr. sc. Ivana Jelić*
Krešimir Kamber**

ODGOVORNOST DRŽAVE ZA POLICIJSKO NASILJE U KONVENCIJSKOM PRAVU

Ovaj članak nastoji prikazati institut tzv. kvazikaznenopravne nadležnosti tijela ljudskih prava u suvremenom europskom kontekstu, i to kroz praksu Europskog suda za ljudska prava u svezi s povredama članka 3. Europske konvencije o ljudskim pravima, kojim se propisuje apsolutna i nederogativna zabrana zlostavljanja. Fokus analize usmjeren je na policijsko nasilje. Europski sud za ljudska prava utvrđuje odgovornost država u ovom kontekstu ukoliko su one dopustile ilili nisu sankcionirale protupravna ponašanja policijskih službenika, što se osobito odnosi na propuste u provođenju učinkovite istrage i kaznenog postupka. Autori nastoje dati kritičko-analički prikaz ovog problema kroz usporedni pregled presuda Europskog suda za ljudska prava u odnosu na Hrvatsku, članicu Europske unije, i Crnu Goru, kandidatkinju za članstvo u Uniji. U oba slučaja postoje određene poteškoće u postupku izvršenja presuda koje podrivaju konvencijski sustav i njegovu kvazikaznenopravnu funkciju. Time se dovodi u pitanje i učinkovitost zaštite ljudskih prava.

Ključne riječi: Europski sud za ljudska prava, izvršenje presuda, policijsko zlostavljanje, članak 3. Konvencije, učinkovita istraga i kazneni postupak

1. UVOD

U pravnoj literaturi već je uspješno obrađeno i obranjeno stajalište po kojem međunarodna nadzorna tijela u području ljudskih prava imaju – ono što se prikladno naziva – „kvazikaznenopravnu nadležnost“.¹ Taj pojam u najširem

* Dr. sc. Ivana Jelić, sutkinja Europskog suda za ljudska prava

** Krešimir Kamber, pravni savjetnik na Europskom sudu za ljudska prava

Izražena mišljenja autora isključivo su njihova osobna.

¹ A. Huneus, “International Criminal Law by Other Means: The Quasi-Criminal Jurisdiction of the Human Rights Courts”, 107 *American Journal of International Law* (2013), 1-44.

smislu određuje stvarni, odnosno praktični kapacitet navedenih nadzornih tijela² da preispituju pojedine kaznene postupke i da, ondje gdje je to potrebno, usmjeravaju ili nalažu daljnje postupanje tijela progona ili sudova radi razjašnjavanja okolnosti (mogućeg) kaznenog djela.

Koncept „kvazikaznenopravne nadležnosti“ već je utvrđen u svezi s praktičnim djelovanjem konvencijskog sustava zaštite ljudskih prava.³ On se ostvaruje kroz nadležnost Europskog suda za ljudska prava (dalje: Sud) u ispitivanju pojedinačnih zahtjeva⁴ vezanih uz obvezu države na odgovarajuću postupovnu reakciju u odnosu na osnovane navode o mogućem počinjenju kaznenog djela, koje ujedno predstavlja i povredu ili zadiranje u neko od materijalnih prava zajamčenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: Konvencija)⁵ te kroz djelovanje Odbora ministara Vijeća Europe u izvršenju presuda Suda.⁶

U praktičnom smislu to znači da u situaciji gdje Sud, ispitujući pojedinačni zahtjev, utvrdi da nacionalna tijela kaznenog progona ili sudovi nisu učinkovito poduzeli sve radnje radi rasvjetljavanja okolnosti nekog predmeta i/ili su neadekvatno reagirali na utvrđenu povredu⁷ prava zajamčenog Konvencijom Sud pronalazi povredu postupovne obveze pod odgovarajućim člankom Konvencije. Pri tome Sud identificira propuste i upozorava na relevantne okolnosti koje se moraju uzeti u obzir. Potom, u izvršenju presude Suda, Odbor ministara razmatra jesu li nacionalna tijela adresirala navedene propuste i poduzela nužne korake na koje je upozorio Sud. Dakle, ovim se uspostavlja pravni odnos gdje Sud, kao međunarodno nadzorno tijelo konvencijskog prava, u stvarnosti vrši nadzor nad postupanjem nacionalnih tijela progona i usmjerava njihov rad.

² Ovo se na odgovarajući način odnosi i na nacionalne ustavne sudove kod njihova ispitivanja pojedinačnih povreda prava zajamčenih ustavom, osobito kad postoji sklad u tumačenju opsega tih prava i sadržaja odgovarajućih međunarodnopravnih normi.

³ K. Kamber, *Prosecuting Human Rights Offences: Rethinking the Sword Function of Human Rights Law* (Brill 2017), 367-375.

⁴ Članak 34. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

⁵ ETS No.005, 4. 11. 1950.

⁶ V. članak 46. Konvencije. V. isto Pravila Odbora ministara o nadzoru izvršenja presuda i nagodbi (*Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements*), usvojena na 964. sastanku 10. 5. 2006. te izmijenjena na 1275. sastanku 18. 1. 2017; Rezoluciju 1516 (2006) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o provedbi presuda Europskog suda za ljudska prava.

⁷ Korištenje pojma „povreda“ treba uzeti uvjetno. Naime ista su načela primjenjiva i npr. kod djela privatnog nasilja, gdje pojedinac, u smislu načina djelovanja konvencijskog prava, ne može „povrijediti“ konvencijsko pravo drugom pojedincu budući da Konvencija ne regulira odnose između dvije privatne osobe, nego samo između države i pojedinca. S konvencijskog aspekta pravni odnos koji se uspostavlja u navedenoj situaciji regulira se kroz koncept pozitivnih obveza. V. dalje D. Xenos, *The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights* (Routledge 2012).

U kontekstu navedenog kvazikaznenopravnog djelovanja konvencijskog sustava ovaj se članak bavi praksom Suda vezanom uz policijsko nasilje i postupcima izvršenja presuda Suda u tom području. Pri tome članak se ograničava na izabranu praksu Suda u predmetima protiv Republike Hrvatske i Crne Gore, koji se usporedno prikazuju.

Tema razmatranja podijeljena je na sljedeće cjeline: pregled općih načela vezanih uz policijsko nasilje u praksi Suda, analiza pojedinih predmeta, odnosno presuda Suda, te analiza postupka izvršenja tih presuda. U konačnici, članak daje zaključak o učinkovitosti „kvazikaznenopravne nadležnosti“ konvencijskog sustava u predmetima policijskog nasilja u odnosu na dva navedena pravna sustava.

2. PREGLED OPĆIH NAČELA KONVENCIJSKOG PRAVA VEZANIH UZ POLICIJSKO NASILJE

U praksi Suda razni oblici policijskog nasilja primarno se razmatraju s aspekta članka 3. Konvencije, koji jamči zaštitu od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne. Pri tome valja uzeti u obzir da, kada takvo nasilje, odnosno zlostavljanje, dovede do smrti neke osobe ili ozbiljnog ugrožavanja života, odnosno ako se osnovano može smatrati povezano sa smrtnom ili ugrožavanjem života, članak 2. Konvencije (pravo na život) postaje primjenjiv.⁸ Osim toga, načelno govoreći, ako određeno zlostavljanje ne doseže stupanj ozbiljnosti koji je nužan za primjenu članka 3. Konvencije, postoji mogućnost da takvo postupanje potpada pod članak 8. Konvencije, koji jamči zaštitu tjelesnog i mentalnog integriteta kao aspekt prava na osobni život.⁹

U smislu članka 3. Konvencije – koji se primarno pojavljuje u predmetima policijskog nasilja i pod kojim su razmatrani predmeti koji se dalje analiziraju u ovom radu – u pojam nasilja ili zlostavljanja potpadaju različite situacije (neosnovane) primjene sile policije i drugih tijela sigurnosti prema pojedincu, kao što je: uporaba sile kod uhićenja,¹⁰ otmica i naknadno zlostavljanje pojedinca,¹¹ zlostavljanje u kontekstu izručenja,¹² zlostavljanje tijekom ispitivanja,¹³

⁸ V. Semache protiv Francuske, br. 36083/16, 21. 6. 2018. (smrt osobe kod uhićenja); Makratzis protiv Grčke [VV], br. 50385/99, 20. 12. 2004. (uporaba smrtonosne sile, pri čemu je osoba ipak preživjela).

⁹ Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 12350/04, 26. 9. 2006., stavak 43.

¹⁰ Npr. Dinu protiv Rumunjske, br. 64356/14, 7. 2. 2017.

¹¹ Npr. Orlov i drugi protiv Rusije, br. 5632/10, 14. 3. 2017.

¹² Npr. Mukayev protiv Rusije, br. 22495/08, 14. 3. 2017.

¹³ Npr. Shestopalov protiv Rusije, br. 46248/07, 28. 3. 2017.

zlostavljanje tijekom policijskog zadržavanja,¹⁴ uporaba sile kod suzbijanja nasilja na stadionima.¹⁵

Vezano uz pojedine oblike zabranjenog postupanja pod člankom 3. Konvencije, Sud je smatrao „nečovječnim postupanjem” ono koje je, između ostalog, bilo učinjeno s namjerom, primijenjeno satima bez prestanka i uzrokovalo stvarne tjelesne povrede ili snažno fizičko ili psihičko trpljenje.¹⁶ Sud je smatrao postupanje „ponižavajućim” ako je u žrtvi pobudilo osjećaj straha, tjeskobe ili podređenosti koji je može poniziti i omalovažiti te ako je moglo slomiti njezin tjelesni ili moralni otpor.¹⁷

S druge strane „mučenje“ podrazumijeva namjeru nečovječnog postupanja, koje izaziva vrlo ozbiljnu i neosnovanu patnju te koje je primijenjeno s posebnim ciljem: kako bi se ishodila informacija, kaznilo ili zastrašilo pojedinca.¹⁸ Koncept mučenja nosi posebnu stigmu i predstavlja jednu od najtežih povreda konvencijskog prava, koja je, prema trenutnoj praksi Suda, primjenjiva samo u odnosu na zlostavljanja od strane predstavnika državne vlasti, a ne i na nasilje od strane privatnih osoba.¹⁹

Članak 3. Konvencije predstavlja apsolutnu normu. On apsolutno zabranjuje mučenje ili nečovječno i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na okolnosti i na ponašanje žrtve.²⁰ To ne znači međutim da članak 3. Konvencije, kao i sve druge norme konvencijskog prava, nema određen definicijski opseg primjene. Iako nema dvojbe o apsolutnoj naravi djelovanja članka 3. Konvencije, takvo djelovanje dolazi u obzir samo onda kada je utvrđeno da je taj članak primjenjiv na konkretnu situaciju, odnosno postupanje (nasilje) od strane – za potrebe ovog rada – policije. Drugim riječima, apsolutna narav članka 3. Konvencije ne podrazumijeva i njegovu apsolutnu primjenu na svako nasilje, odnosno zlostavljanje od strane policije.²¹

¹⁴ Npr. Müftüoğlu i drugi protiv Turske, br. 34520/10 i ostali, 28. 2. 2017.

¹⁵ Npr. Hentschel i Stark protiv Njemačke, br. 47274/15, 9. 11. 2017.

¹⁶ Labita protiv Italije [VV], br. 26772/95, 6. 4. 2000., stavak 120.

¹⁷ V. npr. Stanev protiv Bugarske [VV], br. 36760/06, 17. 1. 2012., stavak 203.

¹⁸ Gäfgen protiv Njemačke [VV], br. 22978/05, 1. 6. 2010., stavak 90. V. dalje članak 1. UN-ove Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, 10. 12. 1984.

¹⁹ V. izdvojeno mišljenje suca Pinta de Albuquerquea, kojem se pridružio i sudac Dedov, u predmetu Volodina protiv Rusije, br. 41261/17, 9. 7. 2019.

²⁰ Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije [VV], br. 32541/08 i 43441/08, 17. 7. 2014., stavak 113.

²¹ V. dalje opsežnu raspravu u pravnoj literaturi o apsolutnoj naravi članka 3. Konvencije: N. Mavronicola, “What is an ‘absolute right’?, Deciphering Absoluteness in the Context of Article 3 of the European Convention on Human Rights”, 12(4) *Human Rights Law Review* (2012), 723-758; S. Greer, “Should Police Threats to Torture Suspects Always be Severely Punished? Reflections on the *Gäfgen* Case”, 11(1) *Human Rights Law Review* (2011), 67-89; S. Smet, “Conflicts between Absolute Rights: A Reply to Steven Greer”, 13(3) *Human Rights*

Načelno govoreći, da bi potpalo u domašaj ili definicijski opseg članka 3., zlostavljanje mora dosegnuti određeni minimalni stupanj težine. Prema dobro utvrđenoj praksi Suda procjena ove najniže razine, po prirodi stvari, relativna je. Ona ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje postupanja, njegove tjelesne i duševne posljedice, a u nekim slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve.²² Dakle u konkretnom slučaju navedene i druge slične okolnosti bit će relevantne za procjenu potpada li neko nasilje ili zlostavljanje pod članak 3. Konvencije.

Međutim kod policijskog nasilja valja voditi računa o daljnjem nijansiranju načela vezanih uz članak 3. Konvencije koje je Sud razvio u predmetu Velikog vijeća Bouyid protiv Belgije.²³ Naime u tom predmetu Sud je osobit naglasak stavio na koncept ljudskog dostojanstva.²⁴ Sud je istaknuo da, iako taj koncept nije izričito naveden u Konvenciji, on je ukorijenjen u samu srž konvencijskog sustava.²⁵ Osobita veza postoji između zahtjeva za poštovanje ljudskog dostojanstva i koncepta „ponižavajućeg postupanja“ pod člankom 3. Konvencije.

Stoga, kako je Sud nadalje objasnio u Bouyid, iako zlostavljanje koje dostiže minimalni stupanj težine koji zahtijeva članak 3. obično uključuje stvarne tjelesne ozljede ili veliku tjelesnu ili duševnu bol, čak i ako to ne postoji, a ako postupanje ponižava ili obezvrjeđuje pojedinca na način da se iskazuje manjak poštovanja ili umanjuje njegovo ljudsko dostojanstvo ili izaziva osjećaj straha, tjeskobe ili manje vrijednosti koji može slomiti psihički i tjelesni otpor pojedinca, postupanje se može smatrati ponižavajućim i ući u domašaj zabrane iz članka 3. Ovo proizlazi iz činjenice da je zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja civilizacijska vrijednost blisko povezana s poštovanjem ljudskog dostojanstva.²⁶

U praktičnom smislu ovo znači da, kada je pojedinac lišen slobode od strane policije ili drugih državnih tijela ili je na drugi način predmet njihova postupanja, svaka uporaba sile koja nije strogo nužna s obzirom na ponašanje tog pojedinca povrjeđuje ljudsko dostojanstvo i predstavlja povredu prava iz član-

Law Review (2013), 469-498; M. K. Addo i N. Grief, “Does Article 3 of The European Convention on Human Rights Enshrine Absolute Rights?”, 9 *European Journal of International Law* (1998), 510-552.

²² Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 5310/71, 18. 1. 1978., stavak 162.; Jalloh protiv Njemačke [VV], br. 54810/00, 11. 7. 2006., stavak 67.

²³ Br. 23380/09, 28. 9. 2015., stavci 81.-90.

²⁴ O konceptu ljudskog dostojanstva v. A. Barak, *Human Dignity* (Cambridge University Press 2015); A. Nussberger, “Three square meters of human dignity?”, L.-A. Sicilianos et al. (eds.), *Intersecting Views on National and International Human Rights Protection: Liber Amicorum Guido Raimondi* (Wolf Legal Publishers 2019), 669-686.

²⁵ V. dalje *Pretty* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 2346/02, 29. 4. 2002, stavak 65.

²⁶ Bouyid, op. cit., stavci 81., 87. i 90.

ka 3. Konvencije.²⁷ Dakle, u ovom smislu, prethodno navedena načelna rasprava o minimalnom stupnju težine zlostavljanja pod člankom 3. Konvencije ima relativan značaj i mora se razmatrati s aspekta netom izloženog načela, koje u odnosu na policijsko zlostavljanje predstavlja *lex specialis* konvencijskog prava. Tako npr., kako je utvrđeno u Bouyid,²⁸ već jedan šamar osobi koja se nalazi pod potpunom kontrolom policije dolazi u opseg članka 3. Konvencije.²⁹

To međutim ne znači da u ovom kontekstu članak 3. ima neodređen opseg primjene. To samo znači da sama težina povreda koju je osoba pretrpjela nije odlučna za primjenu članka 3., već je nužno razmatrati je li uporaba sile od strane policije bila strogo nužna u danim okolnostima predmeta, osobito s obzirom na ponašanje pojedinca. Tako npr. u predmetu Adam protiv Slovačke³⁰ Sud nije našao da su ozljede koje su, prema navodima podnositelja, bile rezultat šamara od strane policije predstavljale povredu članka 3. Konvencije s obzirom na to da su postojale osnove za zaključak da su te ozljede prouzrokovane u kontekstu legitimnog savladavanja njegova otpora prilikom uhićenja.

S aspekta članka 3. Konvencije, nakon što je utvrđeno da se on primjenjuje u danoj situaciji, država ima trostruku obvezu: (1) negativnu (ne podvrgavati nikoga nasilju ili zlostavljanju od strane policije ili drugih državnih agenata); (2) pozitivnu zaštitnu (poduzeti nužne mjere kako bi se pojedinac zaštitio od realno predvidivog zlostavljanja u smislu članka 3.); te (3) pozitivnu postupovnu (istražiti i učinkovito procesuirati svaki oblik nasilja ili zlostavljanja pod člankom 3.). Kod policijskog nasilja obveze uglavnom nastaju u smislu zahtjeva netom opisanih pod točkama (1) i (3), dok se pozitivna zaštitna obveza navedena pod točkom (2) u pravilu pojavljuje u odnosu na dužnost države da osigura zaštitu pojedinca od zlostavljanja od strane drugih privatnih osoba.³¹

Temeljna načela negative obveze države prethodno su opisana u kontekstu rasprave o opsegu primjene članka 3. Konvencije. Dakle policija i drugi agenti države postupaju sukladno toj obvezi ako, u normalnim uvjetima, ne primjenjuju silu ni prema kome ili, ako već primjenjuju silu prema nekoj osobi, to čine u onoj mjeri koja je u danim okolnostima strogo nužna s aspekta ponašanja pojedinca. U praksi Suda razmatranje te obveze podrazumijeva se razmatranjem poštivanja materijalnog aspekta članka 3. Konvencije.

²⁷ Ibid., stavci 100.-101.

²⁸ Ibid., stavci 111.-112.

²⁹ Valja imati na umu da već i sama ozbiljna i izravna prijetnja mučenjem od strane policije prema osobi koja se nalazi pod njihovom kontrolom i koja je podvrgnuta ispitivanju potpada pod opseg članka 3. Konvencije (Gäfgen, op. cit., stavak 108.). Sud je jednako tako našao npr., oslanjajući se na načela Bouyid, da neosnovano oduzimanje i zadržavanje dioptrijskih naočala kod uhićenja predstavlja povredu članka 3. Konvencije (T. K. protiv Litve, br. 14000/12, 12. 6. 2018., stavci 82.-87.).

³⁰ Br. 68066/12, 26. 7. 2016., stavci 46.-63.

³¹ V. npr. Đorđević protiv Hrvatske, br. 41526/10, 24. 7. 2012, stavci 137.-140.

Što se tiče pozitivne postupovne obveze ili postupovnog aspekta članka 3. Konvencije, valja prvenstveno istaknuti da je svrha takve obveze učiniti materijalnopravnu zaštitu praktičnom i učinkovitim time što će se pokazati da će svako nasilje ili zlostavljanje protivno članku 3. biti valjano adresirano, odnosno procesirano. Time se ujedno pokazuje, kako pojedincu koji je žrtva nasilja ili zlostavljanja tako i općoj javnosti, da država ozbiljno doživljava svoje obveze vezane uz zabranu zlostavljanja pod člankom 3. Konvencije.³²

Osim toga, s aspekta prava žrtve, učinkovita postupovna reakcija ima ulogu i pravnog lijeka budući da učinkovit kazneni progon koji će rasvijetliti sve okolnosti predmeta i privesti pravdi počinitelje nasilja ili zlostavljanja, u kombinaciji s mogućnošću ostvarivanja naknade štete za pretrpljenu bol, može pojedinca lišiti statusa žrtve povrede članka 3. Konvencije.³³

Postupovna obveza pod člankom 3. Konvencije razvila se kroz praksu Suda kao zasebna, odnosno autonomna obveza države, koja egzistira neovisno o mogućoj (ne)odgovornosti države za materijalnu povredu tog članka.³⁴ Kako bi postupovna obveza nastala, dovoljno je da pojedinac učini mogućim da je bio žrtva policijskog nasilja. Pri tome takva mogućnost mora postojati na razini vjerodostojne tvrdnje,³⁵ koja će se u pravilu ostvariti već na temelju konzistentnih navoda o realno mogućem razvoju događaja u kojem je ta osoba bila podvrgnuta policijskom nasilju ili zlostavljanju.

Ako osoba nije učinila mogućim na razini vjerodostojne tvrdnje da je bila podvrgnuta zlostavljanju ili nasilju, postupovna obveza države pod člankom 3. ne nastaje. Sud je tako našao npr. da nekonzistentne tvrdnje o razvoju događaja i/ili neobjašnjivo zakasnjelo prijavljivanje navodnog policijskog zlostavljanja ne dovode do nastanka postupovne obveze države pod člankom 3. Konvencije.³⁶ Valja međutim navesti da koncept „vjerodostojne tvrdnje“, kao standard konvencijskog prava, ne treba brkati s mogućim nižim nacionalnim stupnjem vjerojatnosti potrebnim da se pokrene kazneno istraživanje ili progon, u kojem slučaju obveza državnih tijela da poduzmu takvo istraživanje ili progon nastaje s aspekta relevantnog nacionalnog zakonodavstva.³⁷

S aspekta postupovne obveze pod člankom 3. Konvencije nije nužno da osoba iznese vjerodostojne tvrdnje u nekoj posebnoj formi kao što je podnošenje kaznene prijave. Dovoljno je da su takve tvrdnje postale dostupne dr-

³² V. dalje Kamber, op. cit., 29-77.

³³ Jeronovičs protiv Latvije [VV], br. 44898/10, 5. 7. 2016., stavci 104.-106.

³⁴ Mocanu i drugi protiv Rumunjske [VV], br. 10865/09 i ostali, 17. 9. 2014., stavak 202.

³⁵ Bouyid, op. cit., stavak 116.

³⁶ V. npr. odluke o nedopuštenosti u predmetima M. B. protiv Hrvatske, br. 24488/13, 16. 6. 2015., stavak 76.; H.P. protiv Hrvatske, br. 45599/13, 16. 6. 2015., stavak 54.

³⁷ V. u tom smislu Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske [VV], br. 36925/07, 29. 1. 2019., stavci 188.-189.

žavnim tijelima kako bi postupovna obveza nastala. Ovdje je potrebno imati u vidu da s aspekta međunarodne odgovornosti države pojam „državnog tijela“ podrazumijeva bilo koje tijelo javne vlasti, uključujući i sudove.³⁸ Način na koji se u unutarnjem ustrojstvu funkcioniranja državnih tijela vrši relevantno izvješćavanje onih tijela koja su nadležna za postupanje po takvim navodima može se uzeti kao tehničko pitanje, koje ne predstavlja odlučnu okolnost s aspekta međunarodne odgovornosti države.³⁹

Sud je tako našao u svojoj praksi da je postupovna obveza pod člankom 3. nastala kada su vjerodostojne tvrdnje o nasilju ili zlostavljanju od strane policije ili drugih agenata države iznesene tijekom kaznenog postupka u nazočnosti predstavnika javnog tužiteljstva,⁴⁰ iz navoda treće osobe koja je opisala zlostavljanje žrtve,⁴¹ pred istražnim sucem tijekom prvog pojavljivanja okrivljenika,⁴² u žalbenom postupku pred sudom,⁴³ u postupku pred Ustavnim sudom,⁴⁴ iz navoda iznesenih pred zatvorska tijela,⁴⁵ iz prigovora iznesenog posredstvom Odbora za zabranu mučenja Vijeća Europe (CPT)⁴⁶ ili putem ureda Predsjednika Republike.⁴⁷

Postupovna reakcija u smislu pozitivne obveze države pod člankom 3. Konvencije u odnosu na moguće policijsko nasilje ili zlostavljanje mora biti u području kaznenog prava. Drugim riječima, mora se provesti kaznena istraga, odnosno istraživanje, te, ako je primjereno s obzirom na okolnosti predmeta, odnosno utvrđenja istrage, daljnji kazneni progon. U ovom području sama mogućnost ostvarivanja naknade štete nije dovoljna. Sud je objasnio da „u slučajevima namjernog zlostavljanja od strane predstavnika države, kršenje članka 3. ne može se ispraviti samo dodjeljivanjem naknade žrtvi jer, ako bi vlasti mogle ograničiti svoju reakciju na incidente namjernog zlostavljanja od strane predstavnika države na puko plaćanje naknade, ne trudeći se pritom dovoljno da se odgovorne osobe progone i kazne, u nekim bi se slučajevima moglo dogoditi da službenici države praktički nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom, a opća zakonska zabrana mučenja, te nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, unatoč svome temeljnom značaju, bila bi nedjelotvorna u praksi“.⁴⁸

³⁸ V. članak 4. Nacrta članaka o odgovornosti države za međunarodna protupravna djela (Ujedinjeni narodi, A/56/10, 2001).

³⁹ V. npr. M.S. protiv Hrvatske (br. 2), br. 75450/12, 19. 2. 2015. stavak 81.

⁴⁰ Grimailovs protiv Latvije, br. 6087/03, 25. 6. 2013., stavak 118.

⁴¹ O’Keeffe protiv Irske [VV], br. 35810/09, 28. 1. 2014., stavak 173.

⁴² Labita, op. cit., stavak 132.

⁴³ Hajnal protiv Srbije, br. 36937/06, 19. 6. 2012., stavak 99.

⁴⁴ Mađer protiv Hrvatske, br. 56185/07, 21. 6. 2011., stavak 114.

⁴⁵ Dzhabbarov protiv Rusije, br. 29926/08, 19. 2. 2015., stavak 52.

⁴⁶ Valeriu i Nicolae Rosca protiv Moldavije, br. 41704/02, 20. 10. 2009., stavak 66.

⁴⁷ Filip protiv Rumunjske, br. 41124/02, 8. 12. 2005.

⁴⁸ Jeronovičs, op. cit., stavak 105.

Nadalje, s aspekta postupovne obveze pod člankom 3. nužno je da tijekom istraživanja i kaznenog postupka policijski službenici koji se dovode u vezu s nasiljem ili zlostavljanjem budu suspendirani iz službe te, ako su u konačnici osuđeni, da budu otpušteni iz službe.⁴⁹

Što se tiče samog sadržaja postupovne obveze pod člankom 3., odnosno različitih aspekata koji određenu postupovnu reakciju čine učinkovitom u ovom smislu, valja upozoriti na opće zahtjeve konvencijskog prava. Pri tome treba imati na umu da rasprava o detaljima predstavlja posebnu temu, koja međutim prelazi opseg razmatranja ovoga rada.

Navedene opće značajke sadržaja postupovne obveze vezane uz policijsko nasilje ili zlostavljanje sustavno su izložene u već citiranom predmetu *Bouyid*.⁵⁰ One uključuju sljedeće:

(1) Neovisnost tijela i osoba koje provode istraživanje i/ili progon o onima koji su predmet istraživanja, odnosno progona. Neovisnost u ovom smislu podrazumijeva nedostatak bilo kakve hijerarhijske ili institucionalne veze te stvarnu, odnosno praktičnu neovisnost;

(2) Postupanje nadležnih tijela po službenoj dužnosti, kao što je to već prethodno raspravljano;

(3) Provođenje takve istrage, odnosno istraživanja te postupka, koji su stvarno podobni da dovedu do utvrđivanja počinitelja i njegova kažnjavanja. Osim toga navedene postupovne radnje moraju imati dovoljno širok opseg tako da uzmu u obzir ne samo činjenicu same uporabe sile već i ostale relevantne povezane okolnosti;

(4) Iako u suštini postupovna obveza nije obveza postizanja određenog rezultata, već obveza poduzimanja relevantnih radnji, svaki nedostatak u postupanju koji podriva kapacitet istrage, odnosno istraživanja ili progona, da utvrdi uzroke ozljeda i identificira počinitelja protivan je zahtjevu učinkovitosti;

(5) Zahtjev promptnog postupanja podrazumijeva se u ovom kontekstu. Iako postoji mogućnost da pojedine okolnosti mogu usporiti postupanje u danom trenutku, nadležna tijela moraju voditi računa da je promptno postupanje ključno u postizanju dojma prema javnosti o poštivanju vladavine prava i nepostojanju bilo kakve tolerancije prema nezakonitim postupcima;

(6) Žrtva mora imati mogućnost učinkovito sudjelovati u postupku; te

(7) Istraga odnosno istraživanje te kazneni progon moraju biti detaljni, što znači da nadležna tijela moraju ozbiljno pristupiti rasyjetljavanju događaja i ne smiju pribjegavati površnim ili neutemeljenim zaključcima.

Osim navedenog, Sud je utvrdio u svojoj praksi da se, kada je došlo do pokretanja postupka pred sudovima, u postupku u cjelini, uključujući i njegovu raspravnu fazu, moraju ispuniti uvjeti postupovne obveze. Iako apsolutna obve-

⁴⁹ Gäfgen, op. cit., stavak 125.

⁵⁰ Stavci 118.-123.

za prema kojoj bi se svi kazneni progoni trebali okončati osudom ili izricanjem neke određene kazne ne postoji, domaći sudovi ni u kojim okolnostima ne smiju dopustiti da kaznena djela kojima se ugrožava tjelesni i moralni integritet prođu nekažnjeno. Stoga sudovi moraju svoje zaključke podvrgnuti pažljivoj ocjeni kako ne bi bio doveden u pitanje odvratajući učinak pravosudnoga sustava i značaj uloge koju on treba imati u zabrani zlostavljanja.⁵¹

Navedeno protezanje postupovne obveze i na područje sudskog odlučivanja obuhvaća isto tako i kažnjavanje. Iako je pitanje primjene odgovarajuće sankcije u domeni odlučivanja nadležnog suda, ukoliko postoji značajan raskorak između težine djela i primijenjene sankcije, može doći do povrede postupovne obveze pod člankom 3. Konvencije.⁵² Tako, kada je riječ o utvrđenom policijskom nasilju protivnom članku 3. Konvencije, uvjetne osude i drugi oblici suspenzije kažnjavanja otvaraju pitanje poštivanja postupovne obveze države pod tim člankom.

Osim toga Sud je u svojoj praksi utvrdio da se postupovna obveza konvencijskog prava proteže i na izvršenje kaznenih sankcija. Naime, ako primijenjena kaznena sankcija nije promptno izvršena bez opravdanog razloga, to može biti protivno postupovnoj obvezi države pod Konvencijom.⁵³

Konačno, valja napomenuti da s aspekta tereta dokazivanja u postupku pred Sudom, kada je riječ o policijskom nasilju pod člankom 3. Konvencije, Sud vrlo često odstupa od uobičajenog pravila dokazivanja, po kojem je teret dokaza na onome tko iznosi neku tvrdnju. Naime u ovim predmetima često se događa da je mogućnost poznavanja detalja događaja u isključivoj moći državnih tijela, kao što je u slučajevima zlostavljanja kod policijskog uhićenja ili zadržavanja. U takvim slučajevima, kada je osoba u susretu s policijom ili drugim agentima države pretrpjela određene ozljede koje nije imala ranije, nastaje predmnjeva da su ozljede nastale kao rezultat nasilja, odnosno zlostavljanja. Tada je na državi da objasni okolnosti predmeta i da podnese dokaze o uzrocima ozljeda.⁵⁴ To se u pravilu ostvaruje kroz učinkovitu istragu navoda o policijskom nasilju. Dakle, u ovom smislu, učinkovita istraga postaje instrumentalna za zaključke o materijalnopravnoj odgovornosti države pod člankom 3. Konvencije.

⁵¹ Ali i Ayşe Duran protiv Turske, br. 42942/02, 8. 4. 2008., stavak 61.

⁵² V. npr. Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije, br. 25091/07, 26. 4. 2011., stavci 273.-277.

⁵³ Kitanovska Stanojković protiv Sjeverne Makedonije, br. 2319/14, 13. 10. 2016., stavak 32. Navedeni predmet odnosi se na primjenu postupovne obveze pod člankom 2. Konvencije. Međutim načela vezana uz postupovnu obvezu pod člancima 2. i 3. Konvencije međusobno su u skladu i primjenjuju se na odgovarajući način (v. Mocanu i drugi, op. cit., stavak 314.).

⁵⁴ Bouyid, op. cit., stavak 83.

3. IZABRANA PRAKSA SUDA VEZANA UZ POLICIJSKO NASILJE

3.1. Predmeti protiv Republike Hrvatske

Sud je do sada pronašao povredu članka 3. Konvencije (u materijalnom i/ili postupovnom aspektu) vezano uz policijsko nasilje u šest presuda u odnosu na Republiku Hrvatsku.⁵⁵ Ti predmeti, kako s aspekta sudskog odlučivanja tako i u postupku izvršenja presuda Suda, bave se različitim aspektima problema policijskog nasilja. U nastavku se analizira njihov sadržaj i tijek izvršenja.

Prvi predmet u kojem je Sud razmatrao pitanje policijskog nasilja u odnosu na Republiku Hrvatsku i pronašao povredu članka 3. Konvencije jest *Mađer protiv Hrvatske*.⁵⁶ Podnositelj je prigovorio da ga je tijekom postupanja u istrazi vezano uz kazneno djelo ubojstva policija tukla tijekom prijevoza u policijsku postaju i tijekom policijskog ispitivanja te da je tijekom tog ispitivanja od gotovo tri dana bio lišen sna i prisiljen sjediti na stolcu.

U odnosu na navode o zlostavljanju tijekom prijevoza u policijsku postaju Sud je primijetio da medicinski nalaz napravljen kod zaprimanja podnositelja u istražni zatvor, kamo je doveden iz policijske postaje, nije indicirao postojanje nikakvih ozljeda. Osim toga kod prvog ispitivanja kod istražnog suca, gdje je bio zastupan po izabranom branitelju, podnositelj nije iznio navode o zlostavljanju tijekom dovođenja u policijsku postaju. Iako je točno da je kasnije u postupku iznosio navode o policijskom zlostavljanju, činjenica je da se ti navodi nisu odnosili na trenutak dovođenja u policijsku postaju. Sud se jednako tako osvrnuo na navode podnositelja da je njegova supruga vidjela kako ga je policija udarila prilikom dovođenja u postaju te istaknuo da ona nikad nije pred domaćim tijelima iznosila te navode niti je podnositelj tražio da se ona ispita. Činjenica da je u kaznenom postupku protiv podnositelja koristila blagodan nesvjedočenja nije od utjecaja na tu okolnost, koja je sadržajno nevezana za sam kazneni postupak protiv podnositelja. Sud je stoga našao da podnositelj nije iznio vjerodostojne tvrdnje o policijskom zlostavljanju te je odbacio taj dio prigovora kao očigledno nedopušten.

⁵⁵ Prema dostupnoj statistici za razdoblje od uspostavljanja nadležnosti Suda u odnosu na hrvatske predmete (studeni 1997.) do kraja 2018. Sud je ukupno pronašao povredu barem jednog članka Konvencije u 316 predmeta (od ukupnog broja od 401 razmatranog predmeta). Podaci dostupni na: www.echr.coe.int (zadnji pristup 1. 8. 2019.). Ovdje valja napomenuti da je Sud pronašao povredu članka 3. vezano uz zlostavljanje od strane drugih državnih tijela, kao što su zatvorski čuvari (Gladović protiv Hrvatske, br. 28847/08, 10. 5. 2011.) ili osoblje u javnim zdravstvenim ustanovama (M.S. (br. 2), op. cit.).

⁵⁶ Br. 56185/07, 21. 6. 2011. Konačna 21. 9. 2011.

S druge strane, što se tiče prigovora o zlostavljanju podnositelja u policijskoj postaji i tijekom ispitivanja, bitno je prvo primijetiti da je Sud smatrao da je šestomjesečni rok za podnošenje zahtjeva Sudu počeo teći od trenutka dostavljanja odluke Ustavnog suda podnositelju budući da je podnositelj iznio te prigovore u njegovoj ustavnoj tužbi te time omogućio Ustavnom sudu da se njima bavi. Sud je jednako tako odbacio prigovore Vlade da je podnositelj trebao podnijeti formalnu kaznenu prijavu kako bi iscrpio pravna sredstva ističući kako je podnositelj jasno iznio svoje tvrdnje o zlostavljanju pred razna državna tijela. Nadalje, Sud je odbacio i prigovor Vlade da je podnositelj trebao pokrenuti građanski postupak za naknadu štete navodeći da takav postupak sam po sebi nije učinkovito pravno sredstvo vezano uz prigovore o policijskom nasilju.

S materijalnopravnog aspekta članka 3. Konvencije, Sud je smatrao da su podnositeljevi prigovori o zlostavljanju tijekom policijskog ispitivanja vezani uz činjenicu da je gotovo tri dana bio lišen sna i prisiljen sjediti na stolcu osnovani. Naime Sud je istaknuo da je podnositelj ispitivan bez relevantnih postupovnih jamstava (prisutnost branitelja) te bez valjanog dokumentiranja njegova dovođenja u postaju i tjeka ispitivanja. Nadalje, Sud je primijetio da policijski službenik koji je postupao prema podnositelju tijekom ispitivanja u svojstvu svjedoka u kaznenom postupku protiv podnositelja nije opovrgnuo podnositeljeve navode. Jednako tako, Sud je primijetio da je podnositeljev odvjetnik istaknuo da je podnositelj bio iznimno umoran kada ga je on prvi put vidio te da je zaspao na stolu za kojim je sjedio. U tim okolnostima Sud je smatrao da opisane radnje – iako nije bilo dovoljno dokaza da je prema podnositelju primijenjena sila tijekom boravka u policijskoj postaji – predstavljaju nečovječno postupanje protivno članku 3. Konvencije.

S postupovnog aspekta, kako u nedostatku formalne kaznene prijave nacionalna tijela nisu nikad provela nikakvu istragu vezano uz podnositeljeve navode, što je protivno dobro utvrđenim standardima Suda, pronađena je i povreda postupovnog aspekta članka 3. Konvencije.

U postupku izvršenja te presude zastupnica Vlade Republike Hrvatske (dalje: Vlada) podnjela je dva akcijska plana⁵⁷ u kojima je objasnila mjere koje se poduzimaju na nacionalnoj razini radi izvršenja presude. U prvom, od ožujka 2012., istaknuto je da je presuda Suda prevedena, analizirana i dostavljena svim relevantnim nacionalnim tijelima. Osim toga, prema navodima Vlade,

⁵⁷ Akcijski je plan dokument u kojem Vlada, po konačnosti presude Suda, izvještava Odbor ministara o radnjama koje su poduzete radi izvršenja presude. Taj dokument adresira individualne mjere koje su poduzete (mjere vezane uz utvrđenu povredu u konkretnoj presudi) te opće mjere (mjere koje se poduzimaju kako se takve povrede više ne bi događale). Kada su sve mjere poduzete i usvojene, Vlada dostavlja akcijsko izvješće o njihovoj provedbi. Postupak izvršenja zatvara se Rezolucijom Odbora ministara. V. dalje Committee of Ministers, Information document CM/Inf/DH(2009)29-rev, 3. 6. 2009.

Ravnateljstvo policije izvijestilo je sve policijske službenike koji provode ispitivanja o stavovima Suda te se u tom smislu provode kontinuirane edukacijske aktivnosti. Vlada je upozorila i na zakonodavne izmjene u smislu usvajanja novog Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine br. 152/2008), koje bi trebale omogućiti da se osnaže prava uhićenih osoba te da se takve povrede ne ponove. U daljnjem akcijskom planu od prosinca 2013. Vlada je istaknula daljnje zakonodavne izmjene i praktične mjere (kao što je informacijski sustav vođenja podataka o uhićenim osobama) koji bi trebao omogućiti da se takve povrede više ne dogode. Osim toga Vlada je upozorila i na određene promjene u praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske vezano uz zakonitost dokaza pribavljenih policijskim zlostavljanjem te na odluku Ustavnog suda (U-I-448/2009, 19. 7. 2012.), koja smjera osnaživanju prava uhićenih osoba.⁵⁸

Prema trenutno dostupnim podacima,⁵⁹ postupak izvršenja još je uvijek u tijeku jer, s aspekta individualnih mjera, nije jasno je li provedeno istraživanje navoda podnositelja o policijskom zlostavljanju te, s aspekta općih mjera, još treba vidjeti jesu li mjere usvojene na domaćoj razini zaista učinkovite u praksi.

Daljnji predmet u kojem je Sud pronašao povredu članka 3. vezano uz policijsko nasilje jest *Đurđević protiv Hrvatske*.⁶⁰ Taj je predmet interesantan budući da policijski službenici nisu postupali tijekom obavljanja svoje službene dužnosti, već su izvan službe postupali prema podnositeljima vezano uz događaj remećenja javnog reda i mira, gdje su podnositelji pretrpjeli određene ozljede.⁶¹ Na tvrdnje Vlade da izravna odgovornost države za radnje policijskih službenika ne može nastati s obzirom na činjenicu da u relevantno vrijeme oni nisu bili u službi Sud je primijetio da se, prema iskazima svjedoka, tijekom događaja jedan od policijskih službenika predstavio kao takav te, prema mišljenju Suda, oni nisu imali drugog razloga intervenirati nego da izvrše svoje policijske dužnosti vezano uz javni red i mir. Sud je stoga našao da se u ovom predmetu radi o pitanju izravne odgovornosti države za policijsko nasilje.

Međutim na temelju raspoloživih podataka Sud nije mogao utvrditi da su policijski službenici zaista odgovorni za ozljede koje su podnositelji pretrpjeli

⁵⁸ Valja istaknuti da je u predmetu Mađer Sud pronašao i povredu članka 6. §§ 1. i 3. (c) Konvencije vezano uz podnositeljevo pravo na branitelja kod policijskog ispitivanja tako da se akcijski planovi bave i tim pitanjem.

⁵⁹ Podaci o izvršenju presuda Suda mogu se pronaći na <https://hudoc.exec.coe.int> (zadnji pristup 1. 9. 2019.).

⁶⁰ Br. 52442/09, 19. 7. 2011. Konačna 19. 10. 2011.

⁶¹ V. dalje A. Uzun Marinković i A. Grgić, "State responsibility for injuries and killings perpetrated by State agents other than in the performance of their duties", L. Early et al. (eds.) *The right to life under Article 2 of the European Convention on Human Rights: twenty years of legal developments since McCann v. the United Kingdom: in honour of Michael O'Boyle* (Wolf Legal Publishers 2016), 75-83.

te stoga nije pronašao povredu materijalnog aspekta članka 3. S druge strane Sud je pronašao povredu postupovne obveze pod tim člankom. Naime Sud je smatrao neprihvatljivim da je događaj istraživala ista policijska postaja kojoj su pripadali navodni počinitelji policijskog nasilja te da je nadležno državno odvjetništvo odlučivalo samo na temelju tako pribavljenih saznanja. Jednako tako Sud je kritizirao činjenicu da određeni svjedoci nisu ispitani te da se državno odvjetništvo u svojoj odluci oslanjalo na iskaze svjedoka koji uopće nisu bili na samom mjestu događaja.

U ovom predmetu interesantno je i primijetiti da, protivno navodima Vlade, Sud nije smatrao da su radi iscrpljivanja pravnih lijekova podnositelji bili dužni preuzeti kazneni progon protiv policijskih službenika u svojstvu oštećenika kao tužitelja. Naime Sud je istaknuo da je obveza države da se relevantni postupak vezan uz policijsko nasilje provede po službenoj dužnosti. Jednako tako, sukladno svojoj dobro utvrđenoj praksi – kako je to prethodno navedeno i vezano uz predmet Mađer – Sud nije smatrao da su podnositelji bili dužni iscrpljivati pravna sredstva u području građanskog i/ili upravnog prava.

U svom akcijskom planu u postupku izvršenja od rujna 2012. Vlada je upozorila, u kontekstu individualnih mjera, da je nakon presude Suda nadležno državno odvjetništvo samo poduzelo radnje ispitivanja svjedoka na koje je Sud ukazao te da se odluka očekuje. U kontekstu općih mjera, Vlada je navela da je presuda prevedena i dostavljena svim relevantnim nacionalnim tijelima. Ravnateljstvo policije izvijestilo je sve policijske službenike o ovoj presudi, dok je Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (daje: DORH) dostavilo presudu svim nižim državnim odvjetništvima, objavilo je na svojim intranetskim stranicama te održalo konferenciju o pitanjima istraga kod policijskog nasilja. Vlada je upozorila i na odluku Ustavnog suda (U-I-448/2009, 19. 7. 2012.) o odredbama novog postupovnog zakonodavstva. U studenom 2013. Vlada je dalje obavijestila Odbor ministara da je nadležno državno odvjetništvo provelo sve relevantne radnje i odbacilo kaznenu prijavu podnositelja, nakon čega je, na njihov zahtjev, istražni sudac proveo određene istražne radnje. Podnositelji su potom pokrenuli kazneni postupak protiv policijskih službenika pred nadležnim sudom i taj je postupak u tijeku. U međuvremenu Vlada je izvijestila Odbor ministara i da je pravična naknada koju je Sud dosudio u svojoj presudi⁶² isplaćena podnositeljima. Postupak izvršenja još je uvijek u tijeku.

Osobito je interesantan predmet s aspekta sadržaja razmatranja ovog rada V. D. protiv Hrvatske,⁶³ odnosno V. D. protiv Hrvatske (br. 2).⁶⁴ U tom predmetu, povodom postupanja policije kod dojave o nasilnom ponašanju podnositelja

⁶² Sud je dosudio podnositeljima zajednički 6000 eura na ime odštete i 1000 eura na ime troškova postupka.

⁶³ Br. 15526/10, 8. 11. 2011. Konačna 8. 2. 2012.

⁶⁴ Br. 19421/15, 15. 11. 2018. Konačna 18. 3. 2019.

kao psihički rastrojene osobe koja boluje od shizofrenije, došlo je do primjene sile prema podnositelju od strane policije. Prilikom toga podnositelj je pretrpio razne ozljede, naime kontuzije glave, razderotinu jezika, hematome oko oba oka, ispušćenje oba oka i ozljede vrata i desnog ramena. Pred nacionalnim sudovima proveden je kazneni postupak protiv podnositelja za pokušaj ubojstva njegova sina. Usporedno s tim protiv dva policijska službenika (od ukupno četiri koja su postupala prema podnositelju) povodom optužbe oštećenika kao tužitelja (podnositeljevih roditelja), a nakon što je nadležno državno odvjetništvo odbacilo kaznenu prijavu nalazeći da si je podnositelj sam nanio ozljede koje su nastale prilikom uhićenja, pokrenut je postupak najprije pred kaznenim sudom, a potom, na zahtjev kaznenog suda, pred nadležnim istražnim sucem, koji je trebao poduzeti daljnje istražne radnje. Međutim istražni je sudac obustavio postupak nalazeći da tvrdnje o policijskom nasilju nisu osnovane. To je potvrdio Vrhovni sud, dok je Ustavni sud odbio razmatrati predmet. Protiv druga dva policijska službenika u trenutku odlučivanja Suda u predmetu *V. D. protiv Hrvatske*⁶⁵ provođene su istražne radnje pred istražim sucem povodom zahtjeva oštećenika kao tužitelja (državno odvjetništvo odbacilo je kaznenu prijavu iz istih razloga koji su prethodno navedeni).

Vlada je u prvom predmetu *V. D.* tvrdila da je prigovor podnositelja preuranjen u odnosu na postupanje policijskih službenika, gdje je postupak bio u tijeku, dok je u odnosu na završeni dio postupka protiv druga dva policijska službenika Vlada tvrdila da je podnositelj trebao koristiti pravna sredstva u području upravnog i građanskog prava. Sud je potonji prigovor odbacio s vrlo kratim obrazloženjem pozivajući se na svoju već prethodno izloženu, dobro utvrđenu praksu. Međutim u odnosu na prethodno navedeni prigovor Sud je istaknuo da, iako kod policijskog nasilja ne postoji obveza oštećenika da preuzme kazneni progon, kako je to već u ovom radu objašnjeno, kada je oštećenik ipak preuzeo progon, Sud mora ispitati kako su relevantni postupovni kaznenopravni mehanizmi djelovali u tom slučaju.

U konkretnom predmetu Sud je istaknuo kako nije utvrđeno da bi prije postupanja policije podnositelj imao bilo kakve ozljede, dok je nakon postupanja policije on nedvojbeno imao brojne ozljede. U tom slučaju, a kako je već raspravljano u ovom radu, obveza je države da pruži uvjerljivo objašnjenje za nastale ozljede. Sud nije smatrao da takvo objašnjenje postoji s obzirom na postupovne propuste kod rasvjetljavanja okolnosti događaja, a osobito neuzimanja u obzir medicinskog vještačenja u kaznenom postupku protiv podnositelja, gdje je isključeno da bi njegove ozljede bile rezultat samoozljeđivanja. Sud je stoga pronašao povredu materijalnog aspekta članka 3. Konvencije. Jednako tako, Sud je pronašao i povredu postupovne obveze pod tim člankom jer nijed-

⁶⁵ Prvi predmet *V. D.*

no tijelo u završenom postupku protiv dva policijska službenika nije pokušalo dati odgovor na navode iz opisanog medicinskog nalaza. U odnosu na postupak protiv druga dva policijska službenika koji je bio u tijeku Sud je smatrao da on nije učinkovit zbog neaktivnosti od više od tri godine u postupanju.

U postupku izvršenja presude V. D. Vlada je kolovoza 2012. dostavila akcijski plan u kojem je navela da je podnositelj zatražio obnovu postupka na temelju presude Suda i da relevantni postupci još traju. U svezi s općim mjerama Vlada je upozorila na to da je presuda prevedena i dostavljena svim relevantnim nacionalnim tijelima te da je ravnateljstvo policije izvijestilo sve policijske uprave o ovoj presudi. Vlada je jednako tako upozorila i na donošenje odluke Ustavnog suda (U-I-448/2009, 19. 7. 2012.). Konačno, Vlada je istaknula da je pravična naknada koju je Sud dosudio⁶⁶ isplaćena podnositelju.

Međutim, paralelno s postupkom izvršenja presude, podnositelj je podnio novi zahtjev Sudu nakon što istraga pred nadležnim državnim odvjetništvom, koja je imala za cilj utvrditi sve okolnosti predmeta s obzirom na propuste utvrđene u presudi Suda, nije okončana u njegovu korist. U tom novom zahtjevu podnositelj je prigovarao da su postupci koji su provedeni u izvršenju presude Suda bili neučinkoviti s aspekta postupovne obveze države pod člankom 3. Konvencije. Taj je zahtjev bio predmet razmatranja u V. D. protiv Hrvatske (br. 2).

Prvo pitanje koje se postavilo pred Sud u ovom predmetu jest može li on razmatrati predmet koji se u suštini bavi izvršenjem ranije presude u istoj stvari. To se pitanje nameće osobito kada postupak izvršenja pred Odborom ministara zapravo nije daleko napredovao. Naime prema članku 46. Konvencije izvršenje presuda Suda nije *ratione materiae* u nadležnosti Suda, već Odbora ministara. Dakle, kao pravilo, Sud se ne može upuštati u pitanja vezana za postupak izvršenja svojih presuda.⁶⁷ Međutim Sud je ovlašten razmatrati sadrži li predmet koji se pred njim nalazi neku novu činjenicu ili okolnost za koju se tvrdi da sama po sebi predstavlja povredu Konvencije, u kojem slučaju Sud ima nadležnost razmatrati je li zaista došlo do (nove) povrede Konvencije.⁶⁸ U konkretnom predmetu Sud je našao da se prigovori podnositelja odnose na nove činjenice i okolnosti koje su nastale u novom opsežnom postupanju do-

⁶⁶ Sud je dosudio podnositelju 23.000 eura na ime odštete i 8500 eura na ime troškova postupka.

⁶⁷ V. dalje, *Moreira Ferreira protiv Portugala* (br. 2) [VV], br. 19867/12, 11. 7. 2017., stavci 47.-48.

⁶⁸ V. odluku *Egmez protiv Cipra*, br. 12214/07, 18. 9. 2012., stavci 48.-57. Ovaj stav Suda čini se potpuno opravdanim jer nitko drugi osim Suda ne može utvrditi je li zaista došlo do povrede Konvencije. Drugim riječima, Odbor ministara, kao izvršno tijelo, nema ovlast dati sudsko određenje nekim činjenicama u smislu utvrđivanja je li došlo do povrede Konvencije ili ne.

maćih tijela te stoga Sud ima nadležnost utvrditi je li time došlo do povrede Konvencije ili ne.⁶⁹

U odnosu na sam meritum prigovora podnositelja Sud je našao da je istraga koju je provelo nadležno državno odvjetništvo povodom presude Suda u (prvom) predmetu V. D. bila u skladu sa zahtjevima postupovne obveze pod člankom 3. Konvencije. Tu istragu samostalno je provelo nadležno državno odvjetništvo, koje je hijerarhijski i institucionalno neovisno o policiji. Ono je provelo relevantna vještačenja i neposredno ispitalo svjedoke. Podnositelj zahtjeva i njegova odvjetnica učinkovito su sudjelovali u postupku s obzirom na to da su bili obaviješteni o dokaznim radnjama koje su poduzete i o svim pravima žrtve te su imali pristup spisu. Istraga je provedena zadovoljavajuće promptno (šest mjeseci u kompleksnom predmetu). Konačno, Sud je smatrao da je odluka državnog odvjetništva kojom se odbacuje kaznena prijava valjano obrazložena i da nije sadržavala nikakve površne ili neutemeljene zaključke. Ovdje je interesantno primijetiti i da je u paralelnom građanskom postupku podnositelj dobio naknadu štete zbog odgovornosti države za ozljede koje je pretrpio kod uhićenja. Međutim Sud je istaknuo da postoji razlika između opsega građanske odgovornosti države za naknadu štete i kaznene odgovornosti pojedinaca te da stoga sama činjenica da je podnositelj dobio odštetu ne dovodi u pitanje valjanost zaključaka državnog odvjetništva pri odbacivanju kaznene prijave.

Nadalje, Sud se bavio prigovorom na policijsko nasilje od strane pripadnika specijalne policije u predmetu *Mafalani protiv Hrvatske*.⁷⁰ U tom predmetu prilikom uhićenja podnositelj je zadobio brojne ozljede (prijelom nosa, ozljede glave, ozljede ramena i ruke). Sve su ozljede potvrđene medicinskom dokumentacijom. Izvješća o uporabi sredstava prisile podnesena su i razmatrana unutar zapovjednog lanca specijalne policije te je primjena prisile bila ocijenjena kao zakonita i opravdana. Nakon što je podnositelj podnio formalnu kaznenu prijavu (sa zakašnjenjem od više od tri godine), nadležno državno odvjetništvo izvršilo je uvid u dokumentaciju u spisu te osobito pisana izvješća vezana uz uporabu sredstava prisile, kao i izvješća dvojice policijskih službenika koji su sudjelovali u uhićenju podnositelja. Iz toga je utvrdilo da nema osnovane sumnje da je na štetu podnositelja počinjeno kazneno djelo te je odbacilo kaznenu prijavu.

Sud nije imao nikakve dvojbe da težina ozljeda i okolnosti u kojima su one navodno nastale potpadaju pod članak 3. Konvencije. Međutim Sud je trebao utvrditi je li podnositeljev zahtjev nedopušten s obzirom na njegovo dugo čekanje kod podnošenja kaznene prijave.⁷¹ U odnosu na to pitanje Sud je istaknuo

⁶⁹ V. dalje izdvojeno mišljenje sudaca Koskelo i Eicke.

⁷⁰ Br. 32325/13, 9. 7. 2015. Konačna 9. 10. 2015.

⁷¹ Ovo je razmatrano s aspekta pravila o šestomjesečnom roku u smislu članka 35. § 1. Konvencije, koji ima dva aspekta: (1) dužnost da se savjesno i pravovremeno postupi pred

da su već i prije podnošenja formalne kaznene prijave postojale brojne indikacije koje su upućivale na mogućnost da je podnositelj bio žrtva policijskog nasilja kod uhićenja i koje su zahtijevale od nadležnih vlasti da reagiraju. Prema tome, a uzimajući u obzir činjenicu da je podnositelj podnio kaznenu prijavu kad je shvatio da se ništa ne događa u vezi s pitanjem njegova navodnog zlostavljanja i potom uredno podnio zahtjev Sudu kad je ta prijava odbačena, Sud je smatrao da se njegov zahtjev ne može smatrati nedopuštenim. Mora se primijetiti da je i u ovom predmetu, kao i u prethodno navedenim predmetima, Vlada stavila prigovor nedopuštenosti vezano uz korištenje pravnih sredstava u građanskom postupku. Međutim Sud je taj prigovor odbacio kratkim obrazloženjem.

U odnosu na postupovni aspekt članka 3. Konvencije Sud je primijetio da je ocjena zakonitosti i opravdanosti sredstava prisile provedena samo unutar zapovjednog lanca specijalne policije, što ne može predstavljati neovisnu i učinkovitu istragu u smislu članka 3. Konvencije. Iako je takav nedostatak moglo otkloniti državno odvjetništvo, koje je kasnije počelo istraživati navodno zlostavljanje, ono nije poduzelo nijednu samostalnu radnju istraživanja, već se ograničilo samo na dokumentaciju policije u spisu i pisana izvješća policijskih službenika. Prema tome takvo postupanje nije se moglo smatrati neovisnom i učinkovitom istragom. Sud je stoga pronašao povredu postupovne obveze pod člankom 3. Konvencije.

U odnosu na materijalni aspekt članka 3. Konvencije Sud je utvrdio da se ne može prihvatiti objašnjenje o prirodi ozljeda podnositelja koje proizlazi iz prethodno navedene neadekvatne istrage. Prema tome, s obzirom na to da je na državi da dostavi objašnjenje o mehanizmu nastanka ozljeda, Sud je pronašao povredu materijalnog aspekta članka 3. Konvencije.

U postupku izvršenja predmet *Mafalani* razmatra se kao predmet koji ne otvara daljnja specifična pitanja izvršenja u odnosu na prethodne predmete protiv Republike Hrvatske vezane uz policijsko nasilje. Prema dostupnim podacima u lipnju 2019. podnositelj je prigovorio službi za izvršenje presuda Suda o nepostojanju ikakvih relevantnih pomaka u izvršenju presude. Vlada je na to odgovorila da se radi na pitanjima izvršenja i da će Odbor ministara o svemu biti pravovremeno izvješten.

Klasičnim pitanjem navodnog policijskog nasilja kod uhićenja Sud se bavio u predmetu *Tadić protiv Hrvatske*.⁷² Podnositelj je zatečen kod počinjenja kaznenog djela razbojništva te je prilikom uhićenja pao na pod i zadobio ozljede ramena. Interna policijska istraga utvrdila je da je uporaba sredstava prisile bila opravdana, dok je postupak pred nadležnim državnim odvjetništvom po podnositeljevoj kaznenoj prijavi još uvijek bio u tijeku.

domaćim tijelima, te (2) da se pravovremeno podnese zahtjev Sudu (v. Mocanu, op. cit., stavak 77.). U ovom predmetu pitanje se postavilo u odnosu na aspekt pod (1).

⁷² Br. 10633/15, 23. 11. 2017. Konačna 9. 4. 2018.

Vezano za argumente Vlade da je podnositelj trebao podnositi prigovore na izvješće policije te na postupanje državnog odvjetništva Sud je osobito istaknuo da je podnositelj podnio kaznenu prijavu i da je pozitivna obveza države da postupanje po toj prijavi bude učinkovito. Osim toga, iako je postupak pred nadležnim državnim odvjetništvom bio u tijeku, Sud je primijetio da je on trajao duže od šest mjeseci, protivno relevantnim odredbama nacionalnog prava, te se stoga nije moglo govoriti o preuranjenosti prigovora podnositelja.

U odnosu na materijalni aspekt članka 3. Konvencije Sud je primijetio da su podnositeljevi navodi o dinamici zadobivanja ozljeda nekonzistentni te da dva svjedoka koja su prisustvovala događaju nisu potvrdila njegove navode. Stoga je Sud smatrao da nije u mogućnosti utvrditi povredu materijalnog aspekta članka 3. S druge strane, čak ostavljajući po strani patnje neovisnosti interne policijske istrage, Sud nije smatrao da je ona učinkovita s obzirom na to da je niz okolnosti ostao nerazjašnjen. Nadalje, Sud je kritizirao državno odvjetništvo što je postupalo tek po formalnoj kaznenoj prijavi podnositelja, a ne već po inicijalnom saznanju o mogućem policijskom zlostavljanju. Jednako tako, Sud je primijetio da sudskomedicinsko vještačenje nikada nije naloženo te da istraživanje traje već oko tri godine. Sud je stoga pronašao povredu postupovnog aspekta članka 3. Konvencije.

U postupku izvršenja predmet Tadić razmatra se kao predmet koji ne otvara daljnja specifična pitanja te se razmatra u kontekstu prethodnih predmeta vezanih uz policijsko nasilje. Postupak izvršenja još je uvijek u tijeku.

Konačno, valja napomenuti da je posljednji predmet protiv Republike Hrvatske u kojem je Sud razmatrao policijsko nasilje, *Štitić protiv Hrvatske*,⁷³ koji se jednako kao i Tadić bavi ozljedama koje je podnositelj zadobio kod uhićenja, razmatran od strane odbora od tri suca sukladno članku 28. Konvencije. To sugerira da Sud smatra svoju praksu u ovom kontekstu dobro utvrđenom praksom, koja više ne zahtijeva razmatranje od strane vijeća od sedam sudaca, već može bi podvrgnuta sumarnom razmatranju od strane tri suca, koje je pri tome konačno i ne može biti predmet daljnjeg preispitivanja pred Velikim vijećem.

U konkretnom predmetu Štitić zbog nekonzistentnosti u navodima podnositelja i drugim utvrđenim okolnostima Sud nije pronašao povredu materijalnog aspekta članka 3. Međutim, imajući osobito u vidu činjenicu da su nacionalna tijela ograničila svoje razmatranje predmeta primarno na čitanje dokumentacije te da relevantno sudskomedicinsko vještačenje ozljeda nije nikad provedeno, Sud je pronašao povredu postupovnog aspekta članka 3. Konvencije.

U postupku izvršenja predmet se razmatra kao jednostavan predmet koji ne otvara daljnja specifična pitanja. Postupak izvršenja još je uvijek u tijeku.

⁷³ Br. 16883/15, 6. 9. 2018. Konačna istog dana.

3.2. Predmeti protiv Crne Gore

Sud je do sada pronašao povredu članka 3. Konvencije u četiri presude u odnosu na Crnu Goru. Samo jedan od tih predmeta odnosi se na zlostavljanje od policijskih službenika. Međutim, radi razumijevanja konteksta i evolucije prakse Suda pod člankom 3. Konvencije u odnosu na Crnu Goru, taj predmet valja promatrati u kontekstu povreda članka 3. u drugim predmetima koji se odnose na povrede prava pojedinaca u kaznenom postupku ili u svezi s njim. Tako se nalazi shodnim prikazati predmete vezano uz uvjete i nedostatak medicinske njege u pritvoru, kao i vezano uz nasilje zatvorskih službenika protiv pritvorenika.

Kod predmeta u kojima je Sud utvrdio povredu članka 3. stupanj zlostavljanja od strane policije i zatvorskih službenika svodi se na prvi stupanj, a to je ponižavajuće postupanje. Ti predmeti govore, gledano na široj razini, i o nedostatku kulture ljudskih prava u institucijama za lišenje slobode, ali i o prisutnosti problema prekoračenja službenih ovlasti policije.

U prvom predmetu protiv Crne Gore *Bulatović protiv Crne Gore*,⁷⁴ u kojem je utvrđena povreda članka 3., podnositelj je prigovorio na uvjete i nedostatak medicinske njege za vrijeme dok je bio u pritvoru. Žalio se na prenapučenost u zatvorskoj ćeliji, na nedostatak vode za piće i na nedovoljni boravak na otvorenom. Pored ovoga njegova pritužba odnosila se i na dužinu kontinuiranog lišenja slobode u trajanju od nepunih devet godina, odnosno na navode povrede članka 5. stavka 3. Konvencije. Sud je utvrdio da je prekršen članak 3. vezano za uvjete pritvora, ali ne i u vezi s medicinskom njegom. Utvrdio je da nije postojao djelotvoran nadzor nad pritvorom, koji po zakonu i drugim propisima vrši predsjednik nadležnog suda, zato što relevantni pravni instrumenti ne propisuju sam postupak po pritužbama pritvorenika pred sudom ili upravnim tijelom, što je neophodno da bi se ostvarila djelotvornost domaćeg pravnog lijeka. Slično je Sud već ustanovio u slučaju *Đermanović protiv Srbije*.⁷⁵ Uz to, u slučaju Crne Gore, Sud je, kao i vezano za članak 3., također po prvi put našao i povredu članka 5. stavka 3. Konvencije.

U kontekstu povrede prava zaštićenih člankom 3. praksa Suda pokazuje da je prenapučenost u zatvoru problematična.⁷⁶ U predmetu *Bulatović* podnosilac

⁷⁴ Br. 67320/10, 22. 7. 2014. Konačna 22. 10. 2014.

⁷⁵ Br. 48497/06, 23. 2. 2010. Konačna 23. 5. 2010.

⁷⁶ U predmetu *Kadikis protiv Latvije* Sud je ocijenio da prenapučenost sama po sebi stvara ozbiljan problem na temelju članka 3. Konvencije. Relevantni izvod iz presude: "Sud je ustanovio da je ćelija u kojoj je podnositelj zahtjeva bio zadržan bila 6 m². S tim u vezi, treba podsjetiti da je CPT odredio na 7 m² po osobi približnu minimalnu površinu poželjnu za pritvorsku ćeliju. Nadalje, strane se slažu da je više od polovice ovog prostora, tj. otprilike 3,5 m², zauzimala platforma za spavanje, tako da je sav slobodni prostor gdje se kreće samo oko 2,5 m². Međutim Vlada priznaje da je broj pritvorenika koji je obično bio prisutan u ovoj ćeliji

predstavke boravio je s još trinaest pritvorenika u prostoriji od 25 kvadrata, a svi oni su boravili dvadeset i tri sata u toj ćeliji, sa samo jednim satom boravka izvan ćelije. Sud je utvrdio da nedovoljan pristup dnevnoj svjetlosti ima veze s povredom članka 3. Konvencije.

Na razini načela Sud je potencirao ljudsko dostojanstvo u kontekstu zaštite prava iz članka 3. pozivajući se na utvrđenu praksu, koja govori u prilog tome da način i metoda izvršenja kazne lišenja slobode ne smiju biti vezani za podvrgavanje bolu i patnjama čiji intenzitet nadilazi razinu koja je inače neizbježna i svojstvena lišenju slobode te da zdravlje pritvorenika i njihova sveukupna dobrobit moraju biti osigurani na adekvatan način.⁷⁷ Naime, obveza je države da osigura da zatvorenici borave u uvjetima koji ne krše ljudsko dostojanstvo.

U postupku izvršenja te presude⁷⁸ Vlada je Odboru ministara 17. listopada 2016. dostavila akcijski plan. Kad je riječ o individualnim mjerama izvršenja, s obzirom na to da je kazna podnositelja umanjena na osnovi amnestije, on je bio na slobodi kada je Sud donio presudu. Iako je on zahtijevao pravedno zadovoljenje za materijalnu štetu, Sud nije dosudio traženo jer nije utvrdio uzročno-posljedičnu vezu između povrede prava i zahtijevane štete. U pogledu nematerijalne štete i troškova postupka, podnositelj ih nije zahtijevao. Opće mjere za izvršenje ove presude odnose se na poboljšanje uvjeta u zatvoru u mjestu Spuž, a u skladu sa standardima CPT-a. Također, došlo je do izmjena na razini zakonodavstva. Novine u Zakoniku o krivičnom postupku uvele su i alternativne sankcije (jamstvo, obvezno javljanje nadležnim tijelima, privremeno oduzimanje putnih dokumenata, itd.), čime je primjena mjere pritvora značajno smanjena.

Predmet je zatvoren od strane Odbora ministara 1. veljače 2017. godine na osnovi Rezolucije.⁷⁹

U predmetu *Milić i Nikezić protiv Crne Gore*⁸⁰ Sud je utvrdio materijalnu i postupovnu povredu članka 3. vezanu uz nasilje od strane službenika zatvorskog sustava, kao i zbog nedjelotvorne istrage s tim u svezi.

u razdoblju pritvora podnositelja zahtjeva bio četiri ili pet. Ove brojke pokazuju da je svaki od njih u ćeliji podnositelja zahtjeva obično imao prostor između 1,2 i 1,5 m², ili čak između 0,5 i 0,6 m², ako je riječ samo o slobodnom prostoru. Prema Sudu, takva prenapučenost sama po sebi stvara ozbiljan problem na temelju članka 3. Konvencije” (Kadikis protiv Latvije (br. 2), br. 62393/00, 4. 5. 2006. stavak 52.).

⁷⁷ Kudła protiv Poljske [VV], br. 30210/96, 26. 10. 2000., stavak 92.-94.; Melnitis protiv Latvije, br. 30779/05, 28. 2. 2012., stavak 69.

⁷⁸ Povodom postupka izvršenja presude Bulatović protiv Crne Gore korištena je publikacija “Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru”, u izdanju Vrhovnog suda Crne Gore i Kancelarije zastupnika Crne Gore pred ESLJP-om, a uz podršku The AIRE Centre i Ambassade UK u Crnoj Gori, Podgorica, 2018.

⁷⁹ CM/ResDH(2017)35.

⁸⁰ Br. 54999/10 i 10609/11, 28. 4. 2015. Konačna 28. 7. 2015.

Sud je istakao važnost zaštite dobrobiti pritvorenika te očuvanje ljudskog dostojanstva pozivajući se pri tome na svoju dobro utvrđenu praksu.⁸¹ Upotreba sile u ustanovama za izdržavanje kazne lišenja slobode dopuštena je samo u onoj mjeri ukoliko je neophodna za osiguranje sigurnosti, sprečavanje kriminala i održavanje reda.⁸² U svakom slučaju, Sud ističe da primijenjena sila mora biti neophodna i ne smije biti prekomjerna.

Sud je nadalje utvrdio da, kad se radi o spornim događajima za koje u potpunosti ili u velikoj mjeri isključivo saznanje imaju tijela vlasti, kao što je slučaj s osobama koje su pod njihovom kontrolom u pritvoru, postojat će snažne pretpostavke odgovornosti države u svezi s ozljedama koje su nastale tijekom takva lišenja slobode. Doista se može smatrati da je teret dokazivanja na vlastima, koje trebaju pružiti zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje za sve ozljede koje su nastale.

U predmetnom slučaju Sud je primijetio da su domaća tijela utvrdila kako su zatvorski čuvari udarali podnositelje gumenim palicama.⁸³ Sud je zauzeo stav, uzimajući u obzir konkretne radnje utvrđene u domaćem postupku, te povrede koje su potvrđene medicinskim izvješćima, da je dostignut stupanj zahtijevan člankom 3. te je utvrdio povredu materijalnog aspekta članka 3. u odnosu na oba podnositelja.

S obzirom na to da odluka nadležnog državnog tužitelja o prekidanju kaznenog istraživanja nije bila uvjerljivo obrazložena kako bi se moglo objektivno utvrditi da se ta odluka temeljila na adekvatnoj ocjeni svih relevantnih činjenica Sud je zaključio da je učinjena i povreda postupovnog aspekta članka 3. prema oba podnositelja.

Kao što je već prethodno izloženo, prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, kada pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju da je bio podvrgnut zlostavljanju postupanjem policije ili sličnih službenih osoba koje krši članak 3., dužnost je nacionalnih vlasti da provedu učinkovitu službenu istragu.⁸⁴ Istraga mora biti temeljita, brza i neovisna,⁸⁵ što je u ovom predmetu izostalo.

U postupku izvršenja⁸⁶ Vlada Crne Gore podnijela je Akcijsko izvješće Odboru ministara u travnju 2016. U pogledu individualnih mjera važno je istaći

⁸¹ Kopylov protiv Rusije, br. 3933/04, 29. 10. 2010., stavak 157.; Tararijeva protiv Rusije, br. 4353/03, 14. 12. 2006., stavak 73.; Sarban protiv Moldavije, br. 3456/05, 4. 10. 2005., stavak 77.; Mouisel protiv Francuske, br. 67263/01, 14. 11. 2002., stavak 40.

⁸² Ivan Vasilev protiv Bugarske, br. 48130/99, 12. 4. 2007., stavak 63.; Sheydayev protiv Rusije, br. 65859/01, 7. 12. 2006., stavak 59.; Ribitsch protiv Austrije, 4. 12. 1995., 4. 12. 1995., stavak 38.; Krastanov protiv Bugarske, br. 50222/99, 30. 9. 2004., stavak 53.

⁸³ Vidi stavke 22., 35. i 36. iz presude.

⁸⁴ Labita, op. cit, stavak 131.

⁸⁵ Mikheyev protiv Rusije, br. 77617/01, 26. 1. 2006.; Jasar protiv Sjeverne Makedonije, br. 69908/01, 15. 2. 2007.

⁸⁶ Povodom postupka izvršenja presude Milić i Nikezić protiv Crne Gore korištena je publikacija "Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru", op. cit.

da je prije presude Suda jedan od podnositelja završio izdržavanje kazne lišenja slobode, a prema drugom su podnositelju, poslije presude Suda, postupali u skladu sa standardima Konvencije. U tijeku 2009. pokrenut je disciplinski postupak protiv tri zatvorska čuvara, koji su kažnjeni s 20 % umanjena plaće zbog zloupotrebe položaja i prekoračenja ovlasti. Podnosiocima je isplaćena naknada za nematerijalnu štetu i troškove postupka, kako je u presudi izrečeno. Oni nisu tražili naknadu za materijalnu štetu.

Što se tiče općih mjera, proveden je niz edukativnih treninga i radionica u suradnji s Europskom komisijom, Vijećem Europe, Policijskom akademijom i nevladinim sektorom.

Presuda u predmetu *Milić i Nikezić* bila je prva u kojoj je Sud utvrdio i materijalnu i postupovnu povredu članka 3. Nakon nje državni je tužitelj počeo postupati sukladno europskim standardima, prema kojima ni fizičko ni verbalno zlostavljanje pritvorenika nije dozvoljeno i mora biti sankcionirano. U ostalim sličnim predmetima pokrenuo je postupke protiv pet zatvorskih čuvara zbog zlostavljanja i mučenja pritvorenika. Od njih su četiri proglašena krivim.⁸⁷

S obzirom na to da je ovo bio prvi slučaj povrede članka 3. uslijed namjernog zlostavljanja od strane državnih službenika te da je presuda Suda dala smjernice kako tretirati ostale slučajeve kada policijski i ostali službenici zlostavljaju i muče pojedince, Vlada je obratila posebnu pažnju te je zastupnik Vlade izvršio posebnu analizu o utvrđenim povredama i dostavio je svim relevantnim tijelima u državi.

Daljnji predmet, *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*,⁸⁸ bavio se konkretnim pitanjem policijskog zlostavljanja. U tom predmetu sedam podnositelja podnijelo je zahtjev Sudu zbog zlostavljanja i torture od strane policijskih službenika u periodu od sedam dana tijekom rujna 2006., kada je trajala policijska akcija specifičnog tipa. Također, oni su se žalili i na postupovni aspekt vezan uz neprovođenje učinkovite istrage. Sud je utvrdio povredu članka 3. u materijalnom i postupovnom aspektu u odnosu na trećeg podnositelja.

Sud je i u ovom predmetu ponovio načelo da teret dokazivanja leži na državi uslijed činjenice da su relevantni događaji bili u isključivom ili djelomičnom saznanju vlasti te da postoji snažna pretpostavka o odgovornosti države u svezi s povredama koje su nastale tijekom tog lišenja slobode podnositelja.

Nadalje, vezano uz postupovni aspekt, Sud je potencirao načelo iz predmeta *Labita*, prema kojem postoji obveza vlasti da provedu učinkovitu istragu, koja mora biti detaljna, brza i neovisna. Pritom ne postoji obveza u kontekstu željenog rezultata, već je to zahtjev da se primijene odgovarajuća sredstva

⁸⁷ Ibid, str. 37.

⁸⁸ Br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10, 24. 11. 2015. Konačna 2. 5.2016.

istrage. Da bi istraga bila učinkovita, važno je da se utvrde činjenice koje će isključiti sumnju da se nije poduzelo sve moguće radi utvrđivanja svih okolnosti predmeta. Ukoliko se ustanovi da su navodi o povredi Konvencije bili točni, postoji obveza države da se odgovorne osobe identificiraju i kazne.⁸⁹

Na osnovi činjenica i medicinskih izvješća, u kojima su konstatirane povrede kod trećeg podnositelja, Sud je presudio u njegovu korist nalazeći povredu članka 3. u materijalnom i postupovnom dijelu. Sud je uzeo u obzir i činjenicu da Vlada nije prigovorila da su povrede postojale, ali i to da nije objasnila njihovo podrijetlo. Sud nije dao težinu provedenoj istrazi unutarnje kontrole policije jer se ne može smatrati neovisnom ni temeljnom. Država nije poduzela ništa da se utvrdi podrijetlo povreda trećeg podnositelja, niti da utvrdi odgovornu osobu, niti da je kazneno progoni.

Značaj je ove presude, na generalnom planu, i u tome što je Sud utvrdio da se ustavna žalba može smatrati djelotvornim pravnim lijekom od 20. ožujka 2015., kada je novi Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore stupio na snagu.⁹⁰

U postupku izvršenja,⁹¹ koji je još u tijeku, postoji nekoliko momenata vezano za individualne mjere. Trećem podnositelju isplaćena je naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka, prema presudi. Vrhovni državni tužitelj naložio je Osnovnom državnom tužiteljstvu (ODT) ponovno pokretanje istrage. Treći je podnositelj prije nego što je Sud donio ovu presudu pušten na slobodu (u kolovozu 2009.) i sada živi u Kanadi. Stoga je ODT uputio zamolnicu za njegovo ispitivanje u svojstvu svjedoka oštećenog. Ostale osobe povezane s konkretnim događajem ispitane su tijekom 2017. Postupak izvršenja je u tijeku.

Provedene opće mjere odnosile su se na organiziranje obuka i treninga za policijske službenike u suradnji s Vijećem Europe, Uredom ombudsmana i Policijskom akademijom. Organizirane su i obuke državnih tužitelja o europskim standardima, praksi Suda i CPT-a. Kao i u prethodnom slučaju, zastupnik je izvršio posebnu analizu o utvrđenim povredama i dostavio je svim relevantnim tijelima u državi.

U provedbi ove još neizvršene presude Vlada je podnijela novo revidirano Akcijsko izvješće,⁹² koje sadrži poduzete mjere, među ostalim i ispitivanje podnositelja u Kanadi. Vlada je istaknula i da smatra da je kršenje u ovom

⁸⁹ Mikheyev, op. cit., stavak 107.

⁹⁰ Više o reformi postupka po ustavnoj žalbi: članci 68.-78. Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 11/2015, od 12. 3. 2015.).

⁹¹ Povodom postupka izvršenja presude Siništaj i drugi protiv Crne Gore korištena je publikacija "Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru", op. cit. Također, korištena je i Informacija Kancelarije zastupnika Crne Gore pred ESLJP-om, br. 14—3-5/12—31—21/2016, od 29. 10. 2019.

⁹² Informacija Kancelarije zastupnika Crne Gore pred ESLJP-om, br. 14—3-5/12—31—21/2016, od 29. 10. 2019.

predmetu rezultiralo iz neprimjerene prakse policijskih službenika i nedjelotvorne istrage državnog tužitelja povodom podnositeljvih pritužbi o zlostavljanju dok je bio u rukama policije.⁹³ Akcijsko izvješće navodi i niz mjera koje su poduzete da bi se spriječila slična kršenja, a posebno zlostavljanje od strane policije i nedostatak učinkovite istrage. U zaključku je istaknuto da vlasti smatraju da je isplata pravične naknade po presudi Suda namirila podnositelja zahtjeva u pogledu bilo kakvih štetnih posljedica nastalih zbog postojećih povreda te da će vlasti obavijestiti Odbor ministara ukoliko podnositelj iskoristi mogućnost kako bi preuzeo kazneni progon. Uz to poduzete mjere na uspostavljanju djelotvorne ustavne žalbe omogućavaju prevenciju sličnih nasilja. Sada je na potezu Odbor ministara da donese svoju odluku o tome.

Konačno, u predmetu *Bigović protiv Crne Gore*,⁹⁴ posljednjem u kojem je Sud do sada utvrdio kršenje članka 3., pronađena je povreda vezana uz uvjete u pritvoru, ali ne u odnosu na medicinsku njegu, što je podnositelj isticao. Uz to Sud je našao i povredu članka 5. stavaka 1. i 3. Konvencije. U pogledu kršenja članka 3. zauzet je isti stav kao u prethodno obrađenom slučaju Bulatović, a načela su ponovo detaljno predstavljena, što ima i edukativnu ulogu. U pogledu izvršenja presude Vlada je isplatila nematerijalnu štetu prema presudi u propisanom roku.

Sve presude Europskog suda za ljudska prava redovito su objavljene u Službenom listu Crne Gore.

4. ZAKLJUČAK

Policijsko nasilje, kao i nasilje od strane drugih službenika države, predstavlja sveprisutan problem u poštivanju Konvencije, osobito članka 3., kao i općenito međunarodnih standarda za zaštitu ljudskih prava. Tako je na europskoj razini, a naročito u državama s postratnom i tranzicijskom prošlošću.

Sud učinkovito vrši svoj dio kvazikaznenopavne kontrole postupanja nacionalnih tijela, što se može vidjeti i iz kratke analize prethodnih predmeta. Praksa je Suda konzistentna i dobro utvrđena.

Pored toga presude Suda imaju i edukativni aspekt, koja predstavlja svojevrtni doprinos prevenciji sličnih slučajeva. Kroz načela koje ističe, pozivanjem na svoju praksu i praksu ostalih tijela na europskom planu i planu Ujedinjenih naroda, Sud utječe i na razvoj kulture ljudskih prava, koja je, općenito govoreći, na niskom nivou u većini država.

No evidentno je da je Sud pretrpan predmetima te se i po nekoliko godina čeka na njihovo rješavanje, a nerijetko se događa da Sud donese presudu o

⁹³ Ibid, stavak. 23.

⁹⁴ Br. 48343/16, 19. 3. 2019. Konačna 19. 6. 2019.

povredi članka 3. kada su podnositelji već izdržali zatvorsku kaznu i izašli na slobodu, što se osobito može vidjeti u analiziranim predmetima protiv Crne Gore, gdje je došlo do povrede članka 3.

Osim toga, i postupak izvršenja je prespor. Mnoge države sporo podnose akcijska izvješća, a tijela izvršenja Vijeća Europe nisu aktivna koliko bi trebala biti. Činjenica je da je Odbor ministara političko tijelo koje daje posebnu dimenziju izvršenju presuda Suda, ali ne više od toga.

U pogledu izvršenja u obje države koje su analizirane pravična je naknada u pravilu isplaćena bez zadržke i u propisanom roku. Postupanje po individualnim mjerama – osobito kada se preotvara postupak – pokazuje neke naznake učinkovitosti, ali je još dosta nejasnoća u tom području. Primjerice indikacije od strane Vlade Republike Hrvatske kod primjene općih mjera po kojima se sugerira da su svi policijski službenici koji provode određene radnje upoznati s presudom Suda pomalo su preambiciozno postavljene i upitne s aspekta realnosti.

Kad se ima na umu sve navedeno, poteškoće u postupku izvršenja u stanju su ozbiljno podrivati cijeli konvencijski sustav i njegovu kvazikaznenopravnu funkciju, a sve na štetu učinkovite zaštite ljudskih prava.

LITERATURA

1. Addo, M. K. i Grief, N., "Does Article 3 of The European Convention on Human Rights Enshrine Absolute Rights?", 9 *European Journal of International Law* (1998), 510-552.
2. Barak, A., *Human Dignity* (Cambridge University Press 2015).
3. Greer, S., "Should Police Threats to Torture Suspects Always be Severely Punished? Reflections on the *Gäfgen* Case", 11(1) *Human Rights Law Review* (2011), 67-89.
4. Huneeus, A., "International Criminal Law by Other Means: The Quasi-Criminal Jurisdiction of the Human Rights Courts", 107 *American Journal of International Law* (2013), 1-44.
5. Kamber, K., *Prosecuting Human Rights Offences: Rethinking the Sword Function of Human Rights Law* (Brill 2017).
6. Mavronicola, N., "What is an 'absolute right'?, Deciphering Absoluteness in the Context of Article 3 of the European Convention on Human Rights", 12(4) *Human Rights Law Review* (2012), 723-758.
7. Nussberger, A., "Three square meters of human dignity?", L.-A. Sicilianos et al. (eds.), *Intersecting Views on National and International Human Rights Protection: Liber Amicorum Guido Raimondi* (Wolf Legal Publishers 2019), 669-686.
8. Smet, S., "Conflicts between Absolute Rights: A Reply to Steven Greer", 13(3) *Human Rights Law Review* (2013), 469-498.
9. Uzun Marinković, A. i Grgić, A., "State responsibility for injuries and killings perpetrated by State agents other than in the performance of their duties", L. Early et al. (eds.) *The right to life under Article 2 of the European Convention on Human Rights: twenty years of legal developments since McCann v. the United Kingdom: in honour of Michael O'Boyle* (Wolf Legal Publishers 2016), 75-83.
10. Xenos, D., *The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights* (Routledge 2012).

Summary

STATE LIABILITY FOR POLICE VIOLENCE IN CONVENTION LAW

This article seeks to elaborate on the “quasi-criminal jurisdiction” of human rights bodies in the contemporary European setting by analysing the practice of the European Court of Human Rights where violation has been found of Article 3 of the European Convention on Human Rights as an absolute and non-derogable norm. The analysis focuses on police violence. The European Court of Human Rights establishes state responsibility in this context if the state has allowed and/or failed to sanction the unlawful conduct of police officers, which also relates to failures in effective investigation and criminal proceedings related to such events. The authors seek to provide a critical analysis of the matter through a comparative overview of the ECtHR’s cases against Croatia (a European Union Member State) and Montenegro (a candidate state for membership in the European Union). In both cases, there are certain difficulties in the execution of judgments which undermine the Convention system and its quasi-criminal function. This also calls into question the effective protection of human rights.

Key words: European Court of Human Rights, execution of judgments, police ill-treatment, Article 3 of the Convention, effective investigation and criminal proceedings

